

ПРАКТИЧНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття присвячена висвітленню особливостей практичної підготовки майбутніх соціальних працівників до здоров'язбережувальної діяльності. Представлено сучасні підходи до здійснення практичної підготовки студентів вищих навчальних закладів, зокрема майбутніх фахівців соціальної сфери. На прикладі досвіду підготовки соціальних працівників у Національному університеті «Львівська політехніка» розглянуто мету, завдання, структуру, зміст, особливості практичної підготовки до здоров'язбережувальної діяльності студентів спеціальності «Соціальна робота» під час різних видів практики, а також у ході аудиторних занять, позааудиторної, самостійної роботи.

Ключові слова: професійна підготовка, соціальний працівник, практична підготовка студентів «Соціальної роботи», підготовка до здоров'язбережувальної діяльності.

Постановка проблеми. Сучасні суспільні зміни й трансформації економічної діяльності людини зумовлюють потребу зміни і вдосконалення підходів до формування фахівця певної спеціальності. Практична складова підготовки майбутнього фахівця як невід'ємна частина його професійного навчання забезпечує встановлення зв'язку між теорією та практикою, оскільки лише в умовах реальної професійної діяльності можлива інтеграція теоретичних знань і практичних умінь студентів. Саме таке підґрунтя сприяє набуттю майбутніми фахівцями майстерності в усіх аспектах професійної діяльності [1, с.23].

Професійну підготовку майбутніх соціальних працівників до здоров'язбережувальної діяльності ми розглядаємо як неперервний послідовний динамічний процес формування готовності студентів соціальної роботи до професійної діяльності на засадах здоров'язбереження. Цей процес триває впродовж усього часу навчання у вищому навчальному закладі й продовжується після здобуття відповідної кваліфікації, передбачає поступове нарощування знань, умінь, навичок, досвіду творчої особистості, причому готовність розглядається нами як єдність теоретичної, практичної та психологічної складових. Практичну готовність майбутнього соціального працівника до здоров'язбережувальної діяльності розуміємо як стан цілісного суб'єкта (студента) у єдності біологічного, психосоціального і духовного аспектів здоров'я (при домінуванні саме останнього), що включає свідомі та неусвідомлені установки, моделі ймовірної поведінки, визначення оптимальних способів діяльності, а також оцінку своїх можливостей відповідно до майбутніх труднощів та потреби досягнення оптимального результату своєї діяльності – здоров'я клієнта як способу вирішення його проблеми і засобу попередження його дезадаптації, соціального виключення завдяки саморозвитку і самоактуалізації останнього [2].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів, соціальних працівників розглядалися в працях низки вітчизняних і зарубіжних авторів. При цьому до проблеми професійного навчання фахівців соціальної сфери зверталися Є. Ахметгалеев [6], О. Карпенко [1], В. Поліщук [3]; практичну підготовку фахівців досліджували Л. Міщик, А. Новіков [4], З. Фалинська [5]; особливості практичної підготовки соціальних працівників вивчали В. Поліщук [3], Г. Попович [7], І. Солодовнікова [8] та ін. Проте дотепер не піднімалося питання практичної підготовки майбутніх соціальних працівників до здоров'язбережувальної діяльності.

Саме тому **метою нашої публікації** було узагальнення досвіду практичної підготовки соціальних працівників та представлення особливостей цієї складової професійної підготовки студентів соціальної роботи до здоров'язбережувальної діяльності в процесі навчання у вищому закладі освіти (на прикладі досвіду Національного університету «Львівська політехніка»).

Виклад основного матеріалу. Згідно з основним нормативним документом – «Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах», затвердженого наказом Міністерства освіти України №161 від 02.06.1993 р., практична підготовка належить до форм організації навчального процесу у вищих навчальних закладах поряд із навчальними заняттями, виконанням індивідуальних завдань, самостійною роботою студентів та контрольними заходами. Практична підготовка студентів вищих навчальних закладів є обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми для здобуття кваліфікаційного рівня і має на меті набуття студентом професійних навичок та вмінь; здійснюється на передових сучасних підприємствах і організаціях різних галузей господарства, науки, освіти, охорони здоров'я, культури, торгівлі й державного управління. Практична підготовка проводиться в умовах професійної діяльності під організаційно-методичним керівництвом викладача вищого навчального закладу та спеціаліста з даного фаху. Програма практичної підготовки та терміни її проведення визначаються навчальним планом; організація практичної підготовки регламентується «Положенням про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України», затвердженим наказом Міністерства освіти України N 93 від 08.04.1993 р. [9].

Практикою, на думку авторів педагогічного словника «Педагогіка: словарь системы основных понятий» [10], слід вважати чуттєво-предметну форму діяльності суспільно розвинутої людини; зміст цієї діяльності полягає в освоєнні природних чи соціальних сил, оскільки вона виражає специфіку людського ставлення до світу, спосіб буття людини у світі. У широкому значенні й перш за все матеріальна практика виступає у ролі основи пізнання і всього життя людського суспільства. Визначення практики як форми діяльності розкривається через її єдність із протилежною формою діяльності – теорією. Як цілеспрямована діяльність практика є цілісною системою операцій, суть якої можна представити з допомогою мети, змісту, предмета, засобів, а також результату самої практичної діяльності [10, с.174-175]. Практичне заняття як одна з форм організації навчальних занять полягає у такій організації педагогом навчальної діяльності студентів, де домінує їх (тих, хто навчається) практична діяльність, що здійснюється на основі спеціально розроблених педагогом завдань. Основні етапи практичного заняття: вступна частина (формулювання педагогом мети, визначення завдань, а також питань, що необхідно розглянути, спільне із студентом виконання за схемою певних дій); самостійна робота (студенти визначають шляхи розв'язання потрібних дій, вирішують поставлені завдання, складають звіт); заключна частина (педагог аналізує хід виконання і результати роботи, виявляє помилки, що найчастіше трапляються, визначає причини їх виникнення і допомагає усувати). У формі практичних занять проводяться також лабораторні заняття, лабораторно-практичні роботи [4].

Законодавчо-правове забезпечення процесу практичної підготовки студентів у ВНЗ України представлено в таких основних документах: Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах (затверджене наказом МО України №161 від 02.06.1993 р.), Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України (затверджене наказом МО України № 93 від 8.04.1993 р.), Наказ Міністра освіти України «Про внесення змін до Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України» (№ 351 від 20.12.1994 р.), Рішення колегії Міністерства освіти і науки України «Про стан практичної підготовки студентів у вищих навчальних закладах» (N 7/2-18 від 05.07.2001 р.), Закон України «Про вищу освіту», Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні» (№ 1013/2005 від 4.07.2005 р.), Державна програма розвитку вищої освіти на 2005-2007 роки, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки, Лист МОН України керівникам вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації всіх форм власності і підпорядкування «Про практичну підготовку студентів» (1/9-93 від 07.02.2009 р.), проекти «Положення про практику студентів вищих навчальних закладів» (2010 р., 2011 р.).

Практична підготовка студентів НУ «Львівська політехніка» включає в себе різні види навчальної практичної діяльності студентів. Розглянемо детальніше їх особливості.

Навчальні практики в рамках семестрів, організовані «блоками» – *ознайомлювальна практика* (семестр 4, тривалістю 2 тижні), *практики соціальної роботи* I і II (6 і 8 семестри, тривалістю 5 тижнів кожна). *Навчально-дослідницький практикум* (НДП I, НДП II), що проводиться на базі організацій соціальної служби, триває впродовж чотирьох семестрів (3-ій та 4-ий роки навчання) і відбувається протягом одного повного робочого дня щотижня. Навчально-дослідницький практикум має на меті, зокрема, формування у студентів умінь здійснювати науковий пошук, у процесі якого вони мають змогу зібрати необхідний емпіричний матеріал для виконання індивідуальних завдань з професійно-орієнтованих дисциплін, що мають науково-пошуковий характер, та написання курсової роботи (НДП I; НДП II – ч.1), підготовки до написання бакалаврської кваліфікаційної роботи (НДП II – ч.2) [9, с.8].

Під час виконання завдань навчальної практики і навчально-дослідницького практикуму студенти мають реальну можливість застосовувати набуті ними знання, уміння та навички з професійно-орієнтованих, фундаментальних та інших дисциплін. Основна відмінність між практикою соціальної роботи і навчально-дослідницьким практикумом визначається як з точки зору способу організації, так і змісту навчальної діяльності. Зокрема, практики соціальної роботи організуються як неперервний пізнавальний навчальний процес, що здійснюється в закладах соціальної служби протягом декількох тижнів. Це у свою чергу, сприяє зануренню студента у процес практичної діяльності й більш глибоке осмислення особливостей виконання різноманітних ролей соціального працівника, сприяє закріпленню вмінь та формуванню відповідних навичок. Тоді, як навчально-дослідницький практикум виконується на базі практики впродовж повного робочого дня один раз на тиждень. Одночасне, паралельне вивчення теоретичних дисциплін в університетській аудиторії сприяє інтеграції теорії і практики у навчальному процесі, негайному формуванню вмінь і закріпленню їх у навичках. При цьому одним із основних завдань навчальної практичної діяльності є збір емпіричних даних для написання однієї з двох курсових робіт – «Соціальна робота з дітьми та сім'ями» (семестр 6) та «Соціальна робота з громадами» (семестр 7) [9, с.16].

Курсові роботи мають емпіричний характер, для їх виконання студенти спільно з викладачами визначають тематику та зміст індивідуальних завдань. Індивідуальні завдання виконуються студентами під керівництвом як викладача кафедри соціології та соціальної роботи, так і за участю фахівця-практика – супервізора. У процесі написання курсових робіт студентів заохочують до реалізації авторських ідей та конкретних пропозицій стосовно реформування існуючої сфери соціальних послуг з метою її переорієнтації на потреби родини і громади. Це сприяє формуванню активної громадянської позиції студента і здійсненню запланованої зміни на мікро-, мезо- та макрорівнях практичної соціальної роботи і в суспільстві в цілому [9, с.15].

На думку сучасних дослідників, проблеми, практична підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери полягає у демонструванні кращих зразків професійної діяльності (оптимальне розв'язання типових завдань, приклади нестандартних новаторських, творчих вирішень соціальних проблем), самопізнання себе як людини і професіонала, здатного ефективно діяти в умовах складних життєвих обставин клієнтів. Основною вимогою до практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів і працівників є неперервність упродовж усього часу підготовки, а також відповідна структура: зміст, завдання, принципи, компоненти, критерії, види практик, організаційно-педагогічні умови, результат; цілісність підготовки забезпечує мета, що об'єднує всі її складові. Неперервна практична підготовка може включати такі типові для багатьох ВНЗ елементи, як практика чи стажування в межах спеціалізації, а також передбачати внесення змін і доповнень до теоретичних курсів, лабораторних, практичних і курсових робіт, поєднаних із практикою концептуально, змістовно й організаційно; обмін досвідом, науково-практичні, методичні конференції; волонтерську діяльність у професійних асоціаціях і громадських об'єднаннях[5, с.12].

Оптимальним варіантом практичної підготовки, на думку проф. В.А. Поліщук, є неперервність процесу, що охоплює: 1) систему різноманітних видів соціальних практик протягом усього періоду навчання студентів за наскрізною програмою, із поступовим ускладненням завдань, змісту, форм і методів її проведення; 2) практичне спрямування теоретичної підготовки завдяки використанню технології контекстного навчання, опорі в процесі викладання на досвід соціальної діяльності, яким оволоділи студенти під час практики; 3) участь студентів у пошуково-дослідницькій діяльності з вирішення конкретних соціальних проблем і ситуацій (під час практики); 4) виконання лабораторних завдань, практичних та курсових робіт, змістовно та організаційно пов'язаних із елементами практики; 5) участь студентів у волонтерській діяльності – роботі з дітьми, молоддю, дорослим населенням, людьми похилого віку в соціальних закладах різних відомств, що займаються реалізацією соціальної підтримки різних груп населення; 6) організації спільно з працівниками установ науково-практичних і методичних конференцій, присвячених обговоренню, осмисленню і розробці можливих шляхів вирішення актуальних питань соціальної роботи [3, с.216].

Модель професійної освіти в галузі соціальної роботи в Національному університеті «Львівська політехніка» не лише відповідає сучасним запитам, потребам і соціальному замовленню на фахівців для сфери соціальних послуг в Україні, але й створює підґрунтя для підготовки соціальних працівників за міжнародними освітніми стандартами в контексті входження України у світовий освітній простір. Концептуальну основу цієї моделі складають передусім цінності професії «соціальна робота», формування соціальної активності фахівця, інтеграція теорії й практики, розуміння особливостей практики соціальної роботи в контексті соціальної політики [9, с.10].

Поєднання теоретичних знань та практичних умінь, здобутих в аудиторії, з реаліями практики є основною необхідною передумовою підготовки висококваліфікованого фахівця загальної практики – асертивної, обізнаної та вмілої особи, відданої змінам та інноваціям. Ця мета відображена в моделі керівництва практикою соціальної роботи. У процесі керівництва навчальною практичною діяльністю студентів певна роль відводиться багатьом учасникам, оскільки успішно керівництво практикою студентів здійснюється лише за умови об'єднання зусиль закладів соціальної служби (державних чи недержавних) та університету. Отже, реалізація програми керівництва практикою соціальної роботи повинна бути спільною справою для університету, зокрема кафедри соціології та соціальної роботи, та закладів соціальної служби. Це, у свою чергу, вимагає чіткого окреслення ролей учасників програми керівництва практикою та постійного спілкування між координатором практики, викладачем практики, закладом соціальної служби, супервізором – керівником практики від закладу, а також студентом. Схематично модель керівництва практикою студентів можна представити у вигляді трикутника, у центрі якого перебуває студент, а вершини (кути) – це координатор практики, викладач практики від університету й супервізор (в агенції) [9, с.20].

У змісті підготовки майбутнього фахівця соціальної роботи до здоров'язбережувальної діяльності практика має ключове значення, оскільки саме вона визначає загальні й конкретні знання, інтелектуальні та практичні вміння і навички, якими повинен володіти сучасний висококваліфікований соціальний працівник, а також високий рівень сформованості особистісних якостей фахівця соціальної роботи, готового до здоров'язбережувальної діяльності (рішучість, цілеспрямованість, чесність, милосердя, співчуття, поміркованість, чистота, відповідальність, терплячість, безстрашність, скромність, простота, працелюбність, дружелюбність, неупередженість, бездоганність та інші риси) [9, с.8].

Програма професійної підготовки соціальних працівників у Львівській політехніці ґрунтується на таких принципах: а) застосування екологічного підходу як базису навчальної програми; б) акцент на соціальному розвитку, відданості соціальній справедливості та змінам; розуміння особливостей практики соціальної роботи в контексті соціальної політики; формування соціальної активності фахівця; підкреслення важливості послуг на рівні громади; в) застосування генералістичного підходу до підготовки соціальних працівників; г) інтеграція теорії і практики,

що завершується практичним застосуванням набутих знань та умінь у рамках програми керівництва практикою студентів; д) постійна професійна підготовка і перепідготовка представників закладів соціальної служби з метою забезпечення потреби у висококваліфікованих супервізорах-керівниках практики студентів спеціальності «Соціальна робота»; е) розвиток партнерських відносин між університетом і закладами соціальної служби [9, с.7].

Основна ознака програми професійної підготовки соціальних працівників у Національному університеті «Львівська політехніка» – поєднання теорії і практики – притаманна також процесу підготовки майбутніх соціальних працівників до здоров'язбережувальної діяльності. Таке поєднання знаходить відображення в назвах та змісті курсів, включених до навчального плану. Професійно-орієнтовані дисципліни з соціальної роботи, вивчення яких дає студентам відповідні знання про здоров'язбережувальну діяльність впроваджуються, починаючи вже з першого року навчання: «Вступ до практичної соціальної роботи», «Соціальна педагогіка, ч. 1», «Міжособистісне спілкування, рівень 1», «Поведінка людини і соціальне оточення в соціальній роботі». У ході вивчення цих курсів студенти мають можливість здобути знання про теоретико-методологічні засади, зміст, особливості, структуру, цінності, принципи і завдання здоров'язбережувальної діяльності соціального працівника, його функції та ролі у ній, зрозуміти вплив особистісних якостей та соціального середовища на порушення здоров'я, а також сформувати базові уміння та навички визначення основних соціальних проблем, груп клієнтів, форм, методів і засобів соціальної роботи у розв'язанні цих проблем на засадах здоров'язбереження, зокрема під час проведення початкової стадії інтерв'ю із різноманітними групами клієнтів. Отже, студенти соціальної роботи доволі рано долучаються до розуміння і пізнання такого інноваційного виду діяльності. Робота в аудиторії також характеризується поєднанням теорії і практики. Презентація лекційного матеріалу, практичні вправи та обговорення в групі поєднуються в межах одного аудиторного інтегрованого заняття в процесі застосування інтерактивних, спрямованих на студента методів викладання. Наголошується на важливості роботи в малих динамічних групах.

На другому курсі студенти вивчають «Міжособистісне спілкування, рівень 2», «Соціальну педагогіку, ч.2», «Питання неповносправності в соціальній роботі», «Теорії і методи соціальної роботи», у контексті яких здобувають знання про закономірності духовного становлення людської істоти, ступені її духовного зростання та суттєві властивості; внутрішні механізми духовної еволюції людини та кризи, через які вона проходить у процесі духовного саморозвитку; характерні ознаки духовно розвиненої людини, яка досягла стану повного здоров'я у єдності його тривимірності (на засадах біосоціодуховної моделі), а також вивчення впливу родини на формування власних ціннісних орієнтацій особистості і процес її змін, суть здоров'я родини. Студенти здобувають вміння виявляти впливи власних ціннісних орієнтацій на особисте життя, а також на сприйняття інших людей; аналізувати власні ціннісних орієнтацій та системи вартісних орієнтацій членів своєї родини; освоюють способи власної емоційної саморегуляції; здобувають навички роботи, спрямованої на розв'язання проблеми, пошуку ресурсів, психологічного консультування, роботи з клієнтами в кризових станах, що визначаються як порушення здоров'я, встановлення ролей і місця соціального працівника в процесі змін і духовного зростання клієнта на шляху досягнення повного здоров'я.

На другому році навчання студенти бакалаврської програми мають блок 2-тижневої ознайомчої практики. Мета практики полягає в ознайомленні із специфікою здоров'язбережувальної роботи окремих агенцій шляхом спостереження за реальним процесом надання послуг у різноманітних сферах практичної діяльності, глибшому засвоєнню основних цінностей соціальної роботи. Завдання ознайомчої практики: закріпити знання студентів про різноманітність сфер здоров'язбережувальної діяльності соціальних працівників і продемонструвати розмаїття проблем і багатоплановість груп клієнтів соціальних служб, які потребують їх вирішення на засадах здоров'язбереження; сформувати у студентів навички визначення структури агенцій, особливостей управління, змісту діяльності, груп клієнтів, яких обслуговують, і послуг, які надають, а також змісту здоров'язбережувальної діяльності фахівців агенції (функцій, ролей), визначення ресурсів та цінностей соціальної роботи, на які спираються її працівники, надаючи послуги.

Перед початком практики викладач від університету спільно із координатором практики та представниками соціальних служб, членами Дорадчого комітету проводять наради-консультації з питань відбору баз практики. Однією з визначальних умов відбору бази практики є присутність спеціально підготовленого супервізора практики студентів. Ознайома практика має також свою особливість, яка полягає в тому, що за стислий термін (2 тижні) студенти мають змогу познайомитися із широким спектром організацій та служб, які надають соціальні послуги значному переліку груп клієнтів у зв'язку з різноманітними соціальними проблемами, які мають безпосередній зв'язок із здоров'ям. Тому до переліку потенційних баз включаються дуже різні за спрямованістю і характером діяльності організації. Наприклад, у 2011/2012 навч. р. студенти 2 курсу спеціальності «Соціальна робота» змогли познайомитися із діяльністю: Навчально-реабілітаційного центру «Джерело» (надає можливість дітям з вадами фізичного і розумового розвитку розвивати їхні схильності, побутові і соціальні навички для найбільш повної інтеграції в життя суспільства за допомогою прогресивних методів навчання, фізичної, психологічної і соціальної реабілітації, просвітницької роботи в суспільстві й батьківському середовищі); Громадської організації «Спільнота взаємодопомоги «Оселя» (надає допомогу у віднайденні сенсу життя людям, що з різних причин опинилися на маргінесі суспільства – убогим, бездомним, неповносправним, залежним тощо); Мальтійської служби допомоги в м. Львові (допомагає соціально незахищеним прошаркам населення – людям похилого віку, дітям із неблагополучних сімей, дітям в інтернатних закладах, самотнім неповносправним людям); Відділу в справах дітей Личаківської районної адміністрації м. Львова (робота з дітьми і сім'ями, профілактика соціальних девіацій у підлітковому середовищі, профілактика вилучення дітей із сімей і позбавлення батьківства, усиновлення дітей з інтернатних установ і дитячих будинків, соціальний супровід багатодітних сімей, дитячих будинків сімейного типу тощо); Благодійної організації «Регіональний центр соціальної адаптації» (надає соціальні послуги громадянам, які повернулися з місць позбавлення волі, сприяє їх ресоціалізації та адаптації до життя в суспільстві, надає необхідну допомогу в розв'язанні соціальних проблем, зокрема житлових, поновлення особистих документів, працевлаштування, навчання відповідно до інтересів та здібностей, поновлення втрачених соціальних зв'язків, що в цілому сприяє попередженню рецидивної злочинності); Благодійного фонду «Контакт» (задоволення і забезпечення захисту соціальних, культурних, економічних, правових інтересів осіб з аутизмом, а також їх фінансова, матеріальна та технічна підтримка); Міської громадської організації «Народна допомога – Львів» (допомога найбільш соціально незахищеним людям – опіка неповносправних, людей похилого віку, соціальна реабілітація жінок, які постраждали від домашнього насильства).

На 3-ому курсі студенти бакалаврської програми «соціальної роботи» вивчають актуальні проблеми соціальної роботи – насильство в сім'ях, соціальну роботу з дітьми й сім'ями, з організаціями та громадами. При цьому обсяг знань поповнюється розумінням основних проблем сімей і дітей саме через призму здоров'я: про сутність потреб дітей і сімей, що виховують дітей, про патології сім'ї (агресивна, асоціальна, протиправна поведінка батьків чи дітей, залежність від психоактивних речовин, насильство, конфлікти, бездоглядність дітей, матеріальні нестатки, інвалідність, невиліковні захворювання тощо), як прояв сімейного нездоров'я; про принципи, цінності, методи й форми здоров'язбережувальної роботи з сім'єю; про соціальні організації, які надають послуги сім'ям, про послуги, які сприяють здоров'язбереженню сім'ї; про ресурси соціальної роботи – теоретичні й практичні знання соціальних працівників у здоров'язбережувальній діяльності з дітьми і сім'ями; про роль, значення, громади у вирішенні проблем здоров'язбережувального характеру тощо.

Науково-дослідницький практикум (НДП) I, ч.1 і ч.2, що має на меті написання курсової роботи, дає такі результати – майже половина робіт присвячена дослідженню здоров'язбережувальних аспектів соціальної роботи (здоровий спосіб життя дітей і сімей, профілактика формування шкідливих звичок, вплив сім'ї на розвиток девіантної поведінки дитини, попередження злочинності неповнолітніх засобами формування навичок здорового способу життя, здоров'я підлітків, репродуктивне здоров'я підлітків і молоді, усвідомлене батьківство, здоров'я жінки, здоров'я дітей і батьків як шлях розвитку суспільства, проблеми сімей, що виховують дитину з інвалідністю тощо).

Завершенням бакалаврської програми практичної підготовки майбутніх соціальних працівників до здоров'язбережувальної діяльності є продовження вивчення актуальних проблем соціальної роботи, зокрема особливостей змісту, форм і методів роботи соціального працівника в допомозі uzалежненим особам, а також людям, які перебувають в пенітенціарній системі чи звільнюються з місць позбавлення волі. Знання, яких набувають студенти при цьому стосуються розуміння сутності соціального явища і проблеми – залежності від наркотиків, алкоголю, тютюну, інших психоактивних речовин, можливостей подолання цих проблем шляхом розвитку здоров'я особистості, приведення до гармонійного співвідношення і синергетичної взаємодії усіх його складових з акцентом саме на духовному здоров'ї; про права людини у контексті отримання соціальних послуг, у тому числі тих, які безпосередньо мають здоров'язбережувальний ефект.

Упродовж 4-го року навчання студенти залучаються до НДП II, ч.1 і 2, а також переддипломної практика – за темою бакалаврської кваліфікаційної роботи. На основі результатів НДП II, ч.1, студенти виконують курсові роботи («Соціальна робота з громадами»), які потенційно стають підґрунтям до написання на дещо вищому дослідницькому (частково творчому) рівні дипломної роботи бакалавра. І тут студенти продовжують активно вивчати: ролі соціального працівника у розвитку особистості дитини з інтелектуальною недостатністю або у формуванні ціннісних орієнтацій людей похилого віку, значення технологій соціальної роботи у допомозі неповнолітнім матерями, зміст роботи соціального працівника у формуванні здорового способу життя школяра чи в допомозі дітям із обмеженими функціональними можливостями, умови профілактики суїцидальної поведінки в підлітків тощо.

На освітньо-кваліфікаційному рівні спеціаліста студенти вивчають цикли професійної та практичної підготовки такі, що дозволяють розглядати здоров'язбережувальну діяльність крізь призму духовних цінностей та етики соціальної роботи, історичного та порівняльного аналізу соціальної роботи, професійного супроводу (супервізії) в соціальній роботі, безпосередніх технологій збереження здоров'я в соціальній сфері. Однорічна програма підготовки спеціаліста соціальної роботи включає також практику за темою дипломної роботи.

Для освітньо-кваліфікаційного рівня магістра, окрім вище згаданих, у програмі підготовки спеціалістів циклів професійної та практичної підготовки додаються відповідно «Методика викладання соціальної роботи» (для спеціалізації «Соціальне управління») або «Соціальна робота в закладах охорони здоров'я» (при спеціалізації «Соціальні технології»). Для обох напрямків спеціалізації передбачені педагогічна практика і практика за темою дипломної роботи. Особливості організації практичної підготовки під час вивчення вище згаданих навчальних курсів детально були нами представлені у відповідних публікаціях. Зазначимо лише, що курс «Технології збереження здоров'я у соціальній сфері» фактично є підсумковим у вивченні низки навчальних дисциплін бакалаврської та магістерської програм, спрямованих на підготовку майбутніх соціальних працівників до здоров'язбережувальної діяльності [2].

Важливим завершальним етапом формування практичної готовності майбутніх соціальних працівників до здоров'язбережувальної діяльності є проходження ще двох видів практики – педагогічної та виробничої практики за темою магістерської кваліфікаційної роботи. Метою педагогічної практики є залучення студентів до самостійної творчої педагогічної діяльності, формування системи педагогічних умінь і навичок здоров'язбережувальної педагогічної діяльності в умовах, оптимально наближених до реальної роботи в навчально-виховних установах; оволодіння знаннями і вміннями, необхідними для організації здоров'язбережувального середовища і процесу вивчення соціально-педагогічних дисциплін студентами вищих та професійно-технічних закладів освіти, які навчаються за спеціальністю «соціальна робота». Педагогічна практика триває блоком упродовж 2 тижнів і проводиться на базі Львівського державного ліцею комп'ютерних технологій, у якому здійснюється підготовка майбутніх соціальних робітників – представників нижчої кваліфікаційної ланки у процесі професійного надання соціальних послуг населенню.

Практика за темою магістерської кваліфікаційної роботи є завершальним етапом у програмі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у Національному університеті «Львівська політехніка» на освітньо-кваліфікаційному рівні «магістр» і проводиться у 3-му семестрі 2-го року навчання, блоком тривалістю 4 тижні. Вона базується на відповідних вимогах освітньо-кваліфікаційної характеристики спеціальності «соціальна робота», яка орієнтована на забезпечення загальнодержавних та регіональних потреб у кваліфікованих кадрах для соціальної сфери. Серед тем, які досліджувалися на рівні магістерських кваліфікаційних робіт: «Ролі та функції соціального працівника у здоров'язбережувальній діяльності на виробництві», «Здоров'язбережувальні технології у соціальній роботі з бездомними жінками», «Соціальна реабілітація жінок після мастектомії», «Розвиток соціальної роботи в сфері психічного здоров'я», «Вплив соціальних мереж на здоров'я підлітків», «Методи включення дітей з вадами зору у загальноосвітній навчальний простір», «Вторинна профілактика узалежнень серед бездомних і безпритульних», «Денні центри як осередки надання соціальних послуг людям із вадами психічного розвитку» та ін. Завдяки творчості студентів і на основі відповідної практичної підготовки відкриваються оригінальні рішення уже відомих проблем, пропонуються нові способи дослідження й розв'язання типових проблем. Зокрема, у контексті здоров'язбережувальної діяльності соціального працівника таких, як встановлення змісту роботи соціального працівника в дитячому реабілітаційному центрі чи соціального супроводу осіб із особливими потребами, визначення специфіки здоров'язбережувальних технологій у соціальній роботі з особами з інтелектуальною недостатністю чи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, з'ясування особливостей соціально-медичного обслуговування осіб похилого віку, технологій соціальної роботи з попередження вторинних проблем у дітей з поведінковими розладами, профілактичної соціальної роботи з ін'єкційними споживачами наркотиків, проблемами формування саногенного мислення підлітків як засобу профілактики адиктивної поведінки тощо. Дуже часто дипломне дослідження студентів спеціальності «Соціальна робота», які навчаються у НУ «Львівська політехніка» стають стартовим майданчиком для професійного продовження уже в самостійній практичній діяльності випускників тих ідей здоров'язбережувальної діяльності, які були підняті у кваліфікаційній роботі. Такі результати не випадкові, а швидше закономірні у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у Львівській політехніці, оскільки студенти за час навчання багато власного вільного часу витрачають на волонтерську роботу в тих організаціях, агенціях соціальної роботи, у яких проходять практикуми чи практики, або, навпаки, у тих соціальних структурах, що надають соціальні послуги населенню, куди студенти не встигли потрапити раніше.

Ще один важливий аспект практичної підготовки студентів соціальної роботи до здоров'язбережувальної діяльності – це написання і реалізація студентських соціальних проєктів та участь у студентських наукових і науково-практичних конференціях. Ці питання потребують окремої широкої уваги й будуть представлені у найближчих публікаціях автора.

На думку вітчизняних дослідників, проблеми практичної підготовки фахівців соціальної сфери, критеріями готовності до практичної діяльності майбутніх фахівців соціальної сфери можна вважати: позитивне ставлення до практичної діяльності, знання теоретичних та психологічних основ володіння вміннями та навиками практичної підготовки, здібності адекватного сприймання завдань, розвинуті почуття відповідальності студентів у практичній діяльності за своєчасне виконання завдань, здібність особистості до вдосконалення типу нервової системи, вироблення індивідуального стилю практичної діяльності [5].

Повертаючись до мети неперервної практичної підготовки майбутніх соціальних працівників до здоров'язбережувальної діяльності, зазначимо, що вона реалізується таким чином: 1) відбувається поглиблення та вдосконалення теоретичних знань про сутність здоров'язбережувальної діяльності, основні підходи до розуміння здоров'я і біосоціодуховної моделі здоров'я як основи здоров'язбережувальної діяльності соціального працівника; 2) засвоєнню цінностей майбутньої професійної діяльності на засадах здоров'язбереження допомагає усвідомлення цінності здоров'я як однієї з найбільших цінностей і оволодіння етичними нормами професійної поведінки; 3) оволодіння професійними вміннями, навичками, сучасними технологіями

соціальної роботи і технологіями збереження здоров'я у соціальній роботі в контексті індивідуальної роботи з різними категоріями клієнтів, групами і громадами; 4) засвоєння студентами досвіду здоров'язбережувальної діяльності, що сформувався у закладах різного типу і в службах соціальної роботи з різними категоріями населення та осмислення особливостей здоров'язбережувальної діяльності на мікро-, мезо- та макрорівні; 5) формування професійно важливих особистісних якостей фахівця готового до здоров'язбережувальної діяльності; 6) створення умов для розвитку здібностей і самореалізації студента через формування здоров'я як найвищого – духовного рівня готовності до здоров'язбережувальної діяльності, для формування його власного стилю діяльності, формування у студентів творчого і дослідницького підходів до професійної діяльності; 7) сприяння соціальним службам у реалізації завдань, що стоять перед ними; 8) діагностика професійної придатності студентів до обраної професії, зокрема до здоров'язбережувальної діяльності і сприяння психологічній адаптації студентів до обраної професії, у виборі майбутньої спеціалізації, майбутньому працевлаштуванні [3, с.217].

Практична підготовка майбутніх соціальних працівників до здоров'язбережувальної діяльності, що здійснюється в Національному університеті «Львівська політехніка», базується на моделі професійної підготовки за спеціальністю «Соціальна робота», розробленої для підготовки генералістичних соціальних працівників, тобто фахівців загальної практики соціальної роботи. Ця програма ґрунтується на канадському досвіді, що сформувався у Манітобському університеті м. Квебек, але був адаптований до вітчизняних реалій практики соціальної роботи і особливостей західноукраїнського регіону. На сьогоднішній день програма професійної підготовки соціальних працівників у Львівській політехніці є однією з найбільш наближених до північноамериканських і західноєвропейських зразків, оскільки час, відведений на практичну підготовку, складає понад третину від усього обсягу годин, відведених на підготовку за спеціальністю «Соціальна робота» на освітньо-кваліфікаційному рівні «бакалавр». Це безпрецедентний зразок підготовки у ВНЗ України. Навчальна програма включає екологічну теорію та перспективу «сильних сторін», структурні та феміністичні підходи, а також концепції щодо культури. Теорія є відкритою і не відкидає жодної сфери спеціалізації, тому соціальний працівник повинен розуміти різноманіття теорії і вибирати саме те, що найбільше відповідає конкретній ситуації. Особливе значення мають професійні цінності, оскільки вони лежать в основі виконання будь-яких професійних дій у соціальній роботі; і саме цими цінностями визначається унікальність даної професії.

Таким чином, завдяки застосуванню сучасних підходів можна стверджувати про формування неперервної практичної підготовки майбутніх соціальних працівників до здоров'язбережувальної діяльності в умовах НУ «Львівська політехніка», що передбачає також контроль і оцінювання знань, умінь і навичок. Найкращим підсумком і результатом такої підготовки є реалізація численних студентських соціальних проектів, залучення випускників програми у подальшу професійну діяльність в державних і громадських соціальних організаціях, у яких колишні випускники постають уже в ролі керівників проектів, структурних підрозділів, практикуючих соціальних працівників, супервізорів практики сьогоднішніх студентів. Не менш промовистими є численні подяки, які отримує безпосередньо керівництво кафедр і самі студенти від громадських організацій і державних служб за ініціативну, активну, відповідальну роботу, професійність під час проходження практики чи волонтерську допомогу. Предметом подальших досліджень будуть питання волонтерської роботи студентів і проектної діяльності як важливої складової практичної професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до здоров'язбережувальної діяльності.

Список літератури:

1. Карпенко О. Г. Деякі аспекти практичної підготовки майбутніх соціальних працівників у вищих навчальних закладах : зб. наук. пр. за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф., 17–18 квітня 2007 р. [Соціальна робота в Україні: вектор розвитку в третьому тисячолітті] // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління : зб. наук. пр. – К. : НПУ, 2007. – Вип. 5 (Ч. 1.) – С. 225–230. (Серія 11. Соціологія).

2. **Технології збереження здоров'я у соціальній сфері** : Методичні вказівки до вивчення курсу «Технології збереження здоров'я у соціальній сфері» для студентів базового напрямку «Соціальне забезпечення» спеціальності «Соціальна робота» (освітньо-кваліфікаційні рівні – «магістр» і «спеціаліст») / Укл. Л.Є. Клос. – Львів : Вид-тво Національного університету «Львівська політехніка», 2012. – 48 с.

3. **Поліщук В.А.** Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти: Монографія / В.А. Поліщук : [за ред. Н.Г. Ничкало]. – Тернопіль: ТНПУ, 2006. – 424 с.

4. **Новиков А. М.** Методология: словарь системы основных понятий / А. М. Новиков, Д.А. Новиков. – М.: Либроком, 2013. – 208 с.

5. **Фалинська З. З.** Практична підготовка майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / З.З. Фалинська ; Львівський національний університет імені Івана Франка. – Вінниця, 2006. – 24 с.

6. **Ахметгалеев Е. Д.** Формирование профессиональной направленности будущих социальных работников в процессе участия в студенческом волонтерском движении : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Е. Д. Ахметгалеев ; Российская академия образования «Институт педагогики и психологии профессионального образования». – Казань, 2009. – 20 с.

7. **Попович Г. М.** Практика – основа професійної підготовки спеціалістів соціальної роботи / Г. М. Попович. – Ужгород, 2001. – 34 с.

8. **Солодовникова И. А.** Подготовка социальных работников к деятельности по интеграции в социум детей с ограниченными возможностями в учреждениях среднего профессионального образования: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / И. А. Солодовникова ; Государственном образовательном учреждении высшего профессионального образования Ульяновский государственный университет. – Ульяновск, 2009. – 28 с.

9. **Соціальна робота: Практична підготовка студентів на освітньо-кваліфікаційному рівні «бакалавр»** : [навч. посібник] / Н. М. Гайдук, Л. Є. Клос, С. Г. Ставкова та ін. – Львів : Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2007. – 164 с.

10. **Педагогика: словарь системы основных понятий.** – М. : Издательский центр ИЭТ, 2013. – 268 с.

Лилия Клос

ПРАКТИЧЕСКАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ К ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАЮЩЕЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Статья посвящена анализу особенностей практической подготовки будущих социальных работников к здоровьесберегающей деятельности. Представлены современные подходы к осуществлению практической подготовки студентов высших учебных заведений, в частности будущих специалистов социальной сферы. На примере опыта подготовки социальных работников в Национальном университете «Львовская политехника» рассмотрены цели, задачи, структуру, содержание, особенности практической подготовки к здоровьесберегающей деятельности студентов специальности «социальная работа» во время разных видов практики, а также в ходе аудиторных занятий, внеаудиторной самостоятельной работы.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, будущие социальные работники, практическая подготовка студентов социальной работы, подготовка к здоровьесберегающей деятельности

THE PRACTICAL COMPONENT OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SOCIAL WORKERS TO THE HEALTH PRESERVATION ACTIVITY

The article analyzes the features of practical training of future social worker for health preservation activity. Modern approaches to the implementation of student practical training of higher educational institutions, in particular of the future specialists of social sphere are outlined. By the example of social workers' training experience at the Lviv Polytechnic National University the objective, tasks, structure, content, features of practical training for health preservation activity of students of specialty «Social work» during different kind of practice as well as in the classrooms, projects, self-guided work.

Keywords: professional preparation, future social workers, practical training of social work students, training for health preservation activity.

